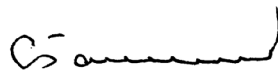

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БАКАЯНОВА Нана Мезенівна

УДК 347.965

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ
АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ**

12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор
ФУРСА Світлана Ярославівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри нотаріального та виконавчого
процесу і адвокатури юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
РУДЕНКО Микола Васильович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін;

доктор юридичних наук, доцент
ВІЛЬЧИК Тетяна Борисівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів;

доктор юридичних наук
ГЛУЩЕНКО Світлана Володимирівна,
Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
директор департаменту забезпечення діяльності
судової палати у цивільних справах

Захист відбудеться 29 травня 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: Україна, 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « 27 » квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному світі адвокатура є визнаним професійним об'єднанням незалежних правників, які реалізують важливе завдання з надання правової допомоги. Зусилля адвокатського співтовариства спрямовані на вирішення стратегічних питань розвитку адвокатури і суто практичних проблем адвокатської діяльності та організації адвокатської спільноти.

У сучасному світі є помітними значні трансформації правових інститутів, коли звичні образи та форми зазнають змін, зокрема, виникають нові способи та підходи до надання правової допомоги. Традиційна адвокатська практика існує поряд із діяльністю транснаціональних корпорацій, у складі яких працюють адвокати, класичні консультації надаються поряд з онлайн-консультуванням, виступи адвокатів у судових засіданнях заміщуються електронним правосуддям, участь адвоката у вирішенні спорів у судах здійснюється поряд з участю адвоката в медіації. Нові умови здійснення адвокатської діяльності та сучасні вимоги суспільства до отримання правничої допомоги є помітними і в Україні та обумовлюють нагальну потребу комплексного дослідження основ організації та діяльності адвокатури, закономірностей їх розвитку, самої можливості спиратися на них у сучасній адвокатській практиці. Очевидно, що лише ті з них, які не втрачають актуальності, є надбанням адвокатської спільноти та не втраять свого значення і для майбутніх поколінь адвокатів.

Істотні зміни у функціонуванні адвокатури України, які обумовлені створенням єдиної професійної організації адвокатів – Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ), розвитком адвокатського самоврядування, прийняттям змін до Конституції України, відповідно до яких запроваджено виключне право адвокатів на здійснення представництва іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення (ст. 131² Конституції України) – так звана «адвокатська монополія», актуалізують дослідження щодо сутності цих змін та наслідків для правового становища адвокатури. Конституційні зміни обумовлюють необхідність комплексного оновлення сфери надання правової допомоги. Відрив адвокатури від населення, неналежний рівень доступності допомоги адвоката є безумовним ризиком запровадження виключного права на надання адвокатами правової допомоги в судах. Зазначене обумовлює нові підходи до надання правової допомоги, зокрема безоплатної, визначення функціональних основ діяльності адвокатури та тенденцій розвитку функцій адвокатури.

Водночас захист професійних прав адвокатів потребує особливої уваги. Адвокати за всіх часів переслідувалися владою, відбивали її атаки та боролися з її свавіллям. Праведне слово саме по собі має забезпечувати

досягнення мети захисту прав клієнта; голос адвоката має бути почутий в інтересах справедливості і встановлення істини. Однак хто захистить самого захисника і чи є у цьому необхідність?

Організаційні основи адвокатури визначають такий захист як важливу умову для належного здійснення адвокатурою її функцій. Об'єднання адвокатів в єдину професійну асоціацію діє як міцний фактор підсилення ролі адвокатури та забезпечення незалежності адвокатів при здійсненні адвокатської діяльності, проте кінцевим вигодонабувачем об'єднання адвокатів має бути суспільство.

Питання реформування адвокатури залишаються актуальними, важливими і витребуваними, особливо, з огляду на те, що неодноразові організаційно-правові заходи його здійснення, передбачені Концепцією судово-правової реформи в Україні (1992), Концепцією удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (2006), Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (2015), Національною стратегією у сфері прав людини (2015), до цих пір залишаються нереалізованими, або ж такими, що не повною мірою відповідають тим реаліям, які є характерними для сучасної правової системи України. На теперішній час широко обговорюється нова редакція Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийняття якої розглядається як наступний етап реформування адвокатури, що має вирішити цілий ряд проблемних питань адвокатури з урахуванням новітніх політико-правових змін, які мають місце в державі і суспільстві. Але удосконалення законодавства без глибокого наукового аналізу існуючих проблем є неможливим.

З метою належного здійснення функції надання професійної правової допомоги об'єктивно існує необхідність розвитку знань про адвокатуру та адвокатську діяльність, розробки теоретичних положень, яких було би покладено в основу законодавчого удосконалення питань організації та діяльності адвокатури у світлі судово-правової реформи.

У низці дисертаційних досліджень, написаних до прийняття діючого Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розглядалися окремі аспекти основ адвокатури, як правило, організаційні. Значний внесок у розвиток знань про адвокатуру здійснено Т.Б. Вільчик у дисертації «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського союзу та України» (2016) та С.О. Іваницьким у монографії «Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система» (2017). Проте функціональні та організаційні основи адвокатури України комплексно не досліджувалися у правовій науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.,

затвердженій Указом Президента України від 20.05.2015 р., Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затвердженим Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10 зі змінами, внесеними 05.03.2012 р. № 4-12 (розділ «Правові засоби боротьби зі злочинністю», п.п. 1, 2, 4). Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах плану науково-дослідної роботи кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» «Правові аспекти судово-правової реформи в Україні» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також у межах плану науково-дослідної роботи кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» «Шляхи вирішення проблем судової влади, правоохоронних органів та адвокатури в умовах євроінтеграції України» на 2016–2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), прикладного дослідження «Проблеми вдосконалення судоустрою, організації діяльності прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури» (державний реєстраційний номер 0115U002497) (на 2015–2017 рр.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є вироблення концепції функціональних та організаційних основ адвокатури України як тих її характеристик, що визначають головні цінності, принципи, основоположні інститути і норми у функціональному та організаційному аспектах.

Для досягнення мети необхідно було вирішити такі задачі:

осмислити доцільність виокремлення знань про адвокатуру у межах самостійної галузі правової науки;

визначити об'єкт, предмет, метод, задачі та систему адвокатології;

удосконалити понятійний апарат адвокатології;

сформулювати поняття основ адвокатури України та показати їх структуру, співвіднести основи адвокатури між собою;

критично осмислити наукові підходи до визначення функціональної спрямованості адвокатури;

охарактеризувати систему принципів адвокатури, з'ясувати роль та місце кожного принципу адвокатури у цій системі;

розкрити функції адвокатури як основні напрямки її діяльності, визначити ймовірні підфункції у межах окремих функцій, ймовірні дисфункції;

окреслити проблеми допуску до професії адвоката в Україні,
охарактеризувати організаційно-правові основи професійної
відповідальності адвоката;

ідентифікувати задачі об'єднань адвокатів в Україні;
сформулювати завдання адвокатського самоврядування,
охарактеризувати існуючу модель системи адвокатського
самоврядування, продемонструвати проблеми формування окремих
органів адвокатського самоврядування та реалізації ними повноважень;

визначити перспективи та механізм запровадження адвокатської
монополії на здійснення представництва у судах;

концептуалізувати подальші шляхи розвитку функціональних та
організаційних основ адвокатури та удосконалення чинного законодавства
про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Об'єктом дослідження є адвокатура України.

Предметом дослідження є функціональні та організаційні основи
адвокатури в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційну роботу виконано
з використанням загальнонаукових методів пізнання та спеціальних
методів юридичної науки. Методи функціонального та системного
аналізу стали основними методами дослідження. Метод
функціонального аналізу використано при дослідженні функціональних
основ адвокатури, сукупності функцій, які вона здійснює, ролі,
завдань та призначення адвокатури у суспільстві (п.п. 1.1, 1.4, 5.1).
Метод системного аналізу дозволив дослідити організаційні основи
адвокатури, структуру адвокатури, визначити існуючі зв'язки
в адвокатурі, дослідити відносини, що виникають у сфері адвокатського
самоврядування, організаційних форм в адвокатурі (п.п. 4.2, 4.3,
4.4). Серед загальнонаукових методів необхідно також виокремити
діалектичний метод, який дав змогу проаналізувати взаємозв'язок
функціональних та організаційних основ адвокатури, визначити
первинність функціональних основ перед організаційними (п. 1.4). При
визначенні системи принципів адвокатури, змісту окремих принципів,
формулюванні дефініції окремих понять адвокатології застосовано
формально-логічний метод (р. 2); класифікація принципів адвокатури,
визначення місця окремих принципів в системі принципів здійснено
за допомогою методу класифікації та групування (п. 2.1); для тлумачення
окремих положень законодавства, яких сформульовано нечітко,
використано логіко-граматичний метод (п.п. 1.4, 3.1). Загальнонауковий
порівняльний метод, зокрема, служив дослідженню передумов набуття
статусу адвоката в Україні та країнах ЄС (п. 4.1). Серед спеціальних
методів юридичної науки слід виокремити формально-юридичний
метод, який було застосовано при формулюванні пропозицій щодо
удосконалення чинного законодавства (п.п. 2.2, 4.1, р 5).

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні і практичні проблеми інституту адвокатури вивчалися М.Р. Аракеляном, О.А. Банчуком, Є.Ю. Бовою, А.В. Богмою, О.Н. Бондарем, Т.В. Варфоломеевою, Є.В. Васьковським, Т.Б. Вільчик, М.М. Вінавером, Л.Є. Владиміровим, С.В. Гончаренко, І.Ю. Гловацьким, І.В. Голованем, Ю.М. Грошевим, М.С. Демковою, О.Л. Жуковською, Я.П. Зейканом, Д.В. Кухнюком, М.А. Маркушем, О.Р. Михайленко, А.В. Івановою, В.М. Ісаковою, Т.С. Коваленко, В.С. Лічко, С.М. Логіновою, В.Т. Норм, В.О. Попелюшком, М.В. Руденком, С.Ф. Сафульком, О.Д. Святоцьким, В.О. Святоцькою, В.В. Сердюком, М.І. Сірим, О.В. Синєоким, М.В. Стоматіною, О.Н. Стояновим, Л.В. Тацій, Д.П. Фіолевським, І.Я. Фойницьким, С.Я. Фурсою, Н.В. Хмелевською, П.В. Хотенцем, В.П. Шибіко, Ю.Т. Шрамко, О.Г. Яновською та ін.

Серед зарубіжних дослідників наукову думку з питань адвокатури представляють такі видатні правознавці, як: М.Ю. Барщевський, А.В. Воробйов, В.Г. Воронов, А.П. Галоганов, Д. Гальбенські, О.С. Деханов, Л. Карпик, А.Г. Кучерена, С.Є. Лібанова, Ю.Ф. Лубшев, Дж. Макфарлен, Р.Г. Мельниченко, Г.Б. Мірзосєв, А.Л. Міронов, Р. Мюллера, Т. Палмер, А.В. Поляков, Ю.С. Пилипенко, А.В. Рагулін, Г.М. Резнік, М.С. Регэн Мл., В.М. Савицький, М. Сако, Д. Сасскінд, Р. Сасскінд, Ф. Стівен, Ю.І. Стецовський, Є.Г. Тарло, Ю.В. Тихонравов, Т. Уікерс, П. Ховард, П. Шлаг, І.С. Яртіх та ін.

Адвокато́логія як наука про адвокатуру у цілому ґрунтується на знаннях у різних царинах правової науки, таких як, теорії держави та права, конституційного права, кримінального, цивільного, адміністративного або господарського процесів тощо. У зв'язку із цим, теоретичною основою здійсненого дослідження стали також наукові праці таких вчених у різних сферах правової науки, як Ю.П. Аленін, Н.В. Аніщук, О.А. Банчук, А.М. Бірюкова, Л.Р. Біла-Тіунова, М.К. Галянтич, І.В. Гловюк, С.В. Глушенко, В.Г. Гончаренко, О.О. Гриненко, С.Д. Гусарєв, В.В. Долежан, О.М. Дроздов, В.В. Дудченко, Я.П. Зейкан, С.О. Іваницький, С.С. Калинюк, С.В. Ківалов, О.М. Клименко, О.В. Капліна, Т.В. Корчева, А.Р. Крусян, М.В. Косюта, А.В. Козьмініх, В.В. Леоненко, Л.А. Луць, В.В. Медведчук, М.М. Михєнко, О.Р. Михайленко, М.І. Мичко, Л.М. Москвич, Ю.М. Оборотов, Т.В. Омєльченко, М.А. Погорєцький, Ю.Є. Полянський, П.М. Рабінович, М.В. Руденко, О.Ф. Скакун, Л.В. Тацій, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Г.І. Чангулі, О.Г. Шило та ін.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Конституція України, чинне законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність України і зарубіжних країн (Білорусі, Великої Британії, Литви, Російської Федерації, Польщі, Франції).

Емпіричною базою є статистичні дані, судові рішення, рішення органів адвокатського самоврядування.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням, в якому осмислено функціональні та організаційні основи адвокатури України і створено їх цілісну концепцію. Наукова новизна має вираження у таких основних положеннях:

уперше:

запропоновано під наукою про адвокатуру (адвокатологією) розуміти сукупність інформації, яка стосується діяльності адвокатів та організації адвокатури, що систематизується та аналізується вченими на предмет виявлення та вирішення проблемних питань організації адвокатської спільноти, вироблення концепцій щодо удосконалення адвокатської діяльності з надання правової допомоги громадянам та юридичним особам;

визначено, що при формулюванні основ адвокатології (науки про адвокатуру) слід брати до уваги стратегічні напрямки діяльності адвокатів та адвокатської спільноти з урахуванням суспільних потреб у правовій допомозі і досліджувати їх у межах філософії адвокатології, а тактичні напрями адвокатської діяльності потребують швидкого обговорення і вироблення конструктивних рішень у межах теорії адвокатології;

визначено первинною функціональну основу адвокатури, яка зумовлює не тільки мету і зміст діяльності адвокатів, але має відігравати вирішальну роль при формуванні організаційних основ адвокатури, бути орієнтиром при удосконаленні законодавства та запровадженні нових теоретичних концепцій;

обґрунтовано, що науковий підхід до сучасних проблем адвокатури України дозволить виявити такі диспропорції, які закладаються при запровадженні монополії адвокатури у судах та ієрархії системи органів адвокатського самоврядування, включаючи виникнення в адвокатському середовищі адміністративної конкуренції на зайняття посад в органах адвокатського самоврядування і боротьби за владу, створення ще одного владного утворення, замість підвищення якості та доступності правової допомоги адвокатів тощо;

встановлено, що основною функцією адвокатури як професійного об'єднання адвокатів України є забезпечення надання професійної правової допомоги;

визначено, що додатковими функціями адвокатури є її участь у формуванні визначених законодавством органів (Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів) та участь через обраних представників у здійсненні цими органами своїх повноважень тощо;

під принципом здійснення адвокатської діяльності виключно в інтересах клієнта запропоновано розуміти основоположне начало адвокатської діяльності, згідно з яким адвокат не вправі надавати правову допомогу клієнтові чи клієнтам (або ж вправі надавати її лише

у виключних випадках з дотриманням визначених законодавством правил щодо усунення конфлікту) у разі існування суперечності між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками, або ж суперечності між професійними правами й обов'язками адвоката щодо різних клієнтів, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності, а також питання достатності його кваліфікації для ведення складної справи та/або у зв'язку з його спеціалізацією на ведення справ певної категорії;

обґрунтовано, що визначений у Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» перелік завдань адвокатського самоврядування є неповним, оскільки він повинен містити загальне положення щодо завдання адвокатського самоврядування з формування та забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування, а також завдання щодо формування високопрофесійного адвокатського корпусу та вирішення питань про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності;

доведено, що функціональна спрямованість адвокатури має враховувати переваги правоохоронної діяльності адвокатів, спрямованої на попередження правопорушень, яка має здійснюватися шляхом надання консультацій до або під час вчинення вагомих і коштовних правочинів тощо, тому в умовах істотного ускладнення правової системи України має пропагуватися не лише правозахисна роль адвокатів, але й правоохоронна;

виокремлено у межах функції адвокатури з надання правової допомоги: 1) підфункцію захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб; 2) підфункцію представництва інтересів фізичних та юридичних осіб, держави; 3) підфункцію консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу діяльності клієнта;

визначено, що підфункція консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу діяльності клієнта характеризується тим, що її основу становить надання адвокатом клієнту правової інформації; адвокат при її здійсненні, як правило, не вступає у правовідносини з іншими особами, окрім самого клієнта, а дії адвоката у такій ситуації мають юридичне значення лише у межах його правовідносин із клієнтом;

обґрунтовано неприйнятність та недоцільність розгляду принципу незалежності адвокатури як єдиного, який відображав би, з одного боку, незалежність адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, а, з іншого – незалежність адвокатури, у зв'язку з чим виокремлено принцип незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності як функціональний принцип, а засада незалежності адвокатури розглядається як складова принципу корпоративного самоврядування;

обґрунтовано необхідність виокремлення самостійного учасника процесу (особи, яка надає правову допомогу – адвоката) з власною публічною самостійною функцією надання ним правової допомоги клієнтам, який діятиме у процесі від власного імені;

визначено моделі відносин адвоката та адвокатського об'єднання, якими є: 1) адвокат – учасник (член) об'єднання; 2) адвокат – працівник об'єднання, який працює у ньому на підставі трудового договору; 3) адвокат – контрагент адвокатського об'єднання за цивільно-правовим договором;

обґрунтовано необхідність врегулювання в законодавстві компетенції, квоти представництва, порядку проведення зборів адвокатів регіону як самостійної форми здійснення самоврядування адвокатами, яка передуює проведенню конференції адвокатів регіону;

запропоновано нормативно визначити порядок складення присяги адвоката України;

обґрунтовано, що запровадження будь-яких нових видів адвокатської діяльності є можливим лише у межах функції надання правової допомоги, а медіація, фідучіарна діяльність, діяльність ескроу-агента хоча є самостійними видами діяльності у сфері права, проте за своїм змістом та принципами здійснення не є видами адвокатської діяльності;

удосконалено:

поняття адвокатського самоврядування, під яким розуміється гарантоване державою право адвокатів самостійно, безпосередньо або через самостійно сформовані представницькі органи, вирішувати питання організації та діяльності адвокатури у порядку, встановленому законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність;

положення щодо основних напрямів діяльності громадських об'єднань адвокатів, до яких належать: захист прав адвокатів, які є членами об'єднання; контроль за діяльністю органів адвокатського самоврядування щодо належного виконання ними покладених на них завдань; участь у підвищенні кваліфікації адвокатів; участь у законопроектній роботі, спрямованій на удосконалення законодавства про адвокатуру та нормативно-правового регулювання діяльності із захисту прав людини;

процедурні питання дисциплінарної відповідальності адвоката, зокрема щодо врегулювання порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності членів органів адвокатського самоврядування, оприлюднення рішень дисциплінарних палат кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

набули подальшого розвитку:

положення щодо розширення кола суб'єктів процесуальних правовідносин, які потребують правової допомоги адвоката, до яких запропоновано також віднести свідків у некримінальних видах судочинства, понятих, перекладачів, експертів або спеціалістів;

обґрунтування ризиків порушення незалежності адвокатури як при фактичному «одержавленні» адвокатів, які укладають договори і працюють на підставі Закону України «Про безоплатну правову допомогу» за кошти з державного бюджету України, так і направленні бюджетних коштів безпосередньо до органів адвокатського самоврядування;

положення адвокатології щодо застосування терміна «організаційна (організаційно-правова) форма адвокатської діяльності», який спотворено відображає об'єкт видового поділу, для якого він використовується, та обґрунтовано доцільність використання поняття «форма організації адвокатської діяльності»;

ідею підсилення регіональних органів адвокатського самоврядування шляхом передачі повноважень Ради адвокатів України щодо визначення квоти представництва, порядок висування та обрання делегатів конференцій адвокатів регіонів до рад адвокатів регіонів; щодо затвердження регламенту конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону та її регламент, положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури та її регламент, положення про ревізійну комісію адвокатів регіону та її регламент – до конференцій адвокатів регіонів;

положення про те, що діяльність із захисту прав та свобод осіб, надання професійної правничої допомоги має здійснюватися особою, що є вільною від обмежень, які встановлюються до статусу осіб, що мають судимість, незалежно від ступеня тяжкості злочину та виду призначеного кримінального покарання;

обґрунтування розширення переліку видів дисциплінарної відповідальності адвоката із застосуванням штрафу як виду дисциплінарного стягнення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використаними у:

науково-дослідній роботі – для розвитку вчення про адвокатуру та адвокатську діяльність (Акт впровадження у навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 1 березня 2017 р.; Акт впровадження у навчальну та науково-дослідну діяльність юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 27 лютого 2017 р.);

законотворчій діяльності – для удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 9 лютого 2017 р.; Акт впровадження у діяльність Національної асоціації адвокатів України від 17 лютого 2017 р.);

правозастосовній діяльності – для забезпечення ефективності діяльності органів адвокатського самоврядування (Акт впровадження

у практичну діяльність Ради адвокатів Одеської області від 16 лютого 2017 р.; Акт впровадження у практичну діяльність кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області від 7 лютого 2017 р.);

навчальному процесі – при викладанні нормативної дисципліни «Адвокатура України», «Правоохоронна та правозахисна діяльність», «Етика адвоката», «Історія адвокатури», «Адвокат в адміністративних судах», «Адвокатська діяльність в господарських судах», «Медіація в адвокатській діяльності», «Особливості тактики представництва в судах у цивільному судочинстві», різних спецкурсів з підготовки фахівців спеціалізацій, спрямованих на підготовку майбутніх адвокатів, а також підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (Акт впровадження у навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 1 березня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором особисто та є самостійним дослідженням. Теоретичні положення та практичні висновки, що є науковою новизною дисертації, зроблено здобувачем особисто. В опублікованих працях, написаних у співавторстві, власні теоретичні розробки дисертантки становлять визначений у списку праць обсяг: у підручнику «Адвокатура України. Організація адвокатури» – розділ II гл. 5 § 3,4, Розділ III гл. 1§1-4, гл. 2, 3, розділ IV гл. 4, практикум; у навчальному посібнику «Історія адвокатури України», написаному у співавторстві з О.О. Храпенко – с. 8–13; 75–182; у публікації «Проблеми конституційного і законодавчого регулювання процесів реформування судової влади та суміжних інститутів в Україні», написаної у співавторстві з С.В. Ківаловим, Ю.Є. Полянським, В.В. Долежаном, О.Г. Свиною – с. 18–22. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено на 20 міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.), «Правове життя сучасної України (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.), «Юридична наука та практика : виклики сучасних євроінтеграційних процесів» (м. Братислава, 27–28 листопада 2015 р.), «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 5-6 червня 2015 р.), «Інтеграція Молдови та України у Європейський Союз: правовий аспект» (м. Кишинів, 6–7 листопада 2015), «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми» (м. Київ, 25 березня 2016 р.).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на круглих столах «Актуальні проблеми організації та діяльності адвокатури» 2 жовтня 2015 р. та «Актуальні питання законодавчого удосконалення організації та діяльності адвокатури» 7 жовтня 2016 р., які проводилися кафедрою організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», Експертному обговоренні проекту Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яке відбулося за спільною участю Національної асоціації адвокатів України та Ради з питань судової реформи при Адміністрації Президента України 25 березня 2016 р. та інших заходах, присвячених питанням удосконалення законодавства про адвокатуру.

Дисертацію обговорено і рекомендовано до захисту на засіданні кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», на засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено у 53 наукових працях, зокрема, 1 монографії, 19 наукових статтях у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 8 з яких – у вітчизняних фахових виданнях, що включені до міжнародних науково-метричних баз даних, 6 статтях – у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 підручнику (у співавторстві), 5 навчально-методичних посібниках (один – у співавторстві) та 1 навчальному посібнику (у співавторстві), тезах 20 наукових доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, 5 розділів, що містять 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 487 сторінок, із них основного тексту – 395 сторінок. Список використаних джерел налічує 695 найменувань і розміщений на 92 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; зазначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методологічну та теоретичну основу дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дисертації, кількості публікацій автора, а також щодо структури та обсягу дисертації.

Розділ 1 «Адвокатура як правове явище: науково-теоретичний аспект» складається з чотирьох підрозділів, в яких досліджено загальні тенденції розвитку адвокатури в Україні, питання науки про адвокатуру,

поняття основ адвокатури України та їх структуру, здійснено огляд наукових досліджень щодо адвокатури.

У **підрозділі 1.1. «Адвокатура як інститут надання правової допомоги та загальні тенденції її розвитку в Україні»** встановлено, що у зв'язку з наявністю в адвокатського самоврядування власних ресурсів, в адвокатурі сучасної України здійснюється боротьба за владу, яка є несумісною із завданнями адвокатського самоврядування. Особливої уваги приділено питанню запровадження адвокатської монополії на представництво інтересів у судах. Обґрунтовано, що за відсутності механізму надання безоплатної правової допомоги у всіх видах судочинства та наявності глибоких конфліктів в адвокатському середовищі таке запровадження є передчасним. Очевидною є необхідність вирішення питання доступності правової допомоги для малозабезпечених категорій громадян та консолідації адвокатської спільноти. Зроблено висновок, що у всій багатоаспектності розвитку відносин, пов'язаних із введенням адвокатської монополії, важко передбачити, якою стане оновлена адвокатура України, однак уже тепер можна і необхідно визначити тенденції її розвитку, аналізувати їх. Для аналізу таких проблем необхідно вивчати закордонний досвід, а також досвід у суміжних професіях.

У **підрозділі 1.2. «Генезис функціональних та організаційних основ адвокатури у правовій науці»** здійснено аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячених питанню вивчення функціональних та організаційних основ адвокатури.

Встановлено, що з початку 90-х рр. минулого століття дисертаційні дослідження з питань адвокатури спеціально виокремлено у межах окремої наукової спеціальності «12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура». Поряд із цим, проблеми адвокатури досліджувалися і в межах інших спеціальностей як у сфері юридичних, так і неюридичних наук.

Визначено, що питання щодо загального поняття основ адвокатури, їх структури, поняття функціональних та організаційних основ адвокатури загалом не досліджуються вітчизняною наукою про адвокатуру. У зв'язку із цим, у науці фактично немає й визначення цих понять та їх змісту. У правовій науці приділено увагу лише окремим аспектам функціональних та організаційних основ адвокатури. Загальною ж особливістю дослідження функціональних основ адвокатури є те, що вони, на відміну від організаційних її основ, вивчаються представниками різних галузей правової науки. Натомість організаційні основи адвокатури традиційно вивчаються дисертантами переважно у межах спеціальності «12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура».

Здійснено аналіз дослідження тих чи інших аспектів основ адвокатури в науці. Для ґрунтованого з'ясування функціональних та організаційних основ адвокатури досліджено питання вивчення їх у зарубіжній науці.

У підрозділі 1.3. «Адвокато́логія (наука про адвокатуру) як *першооснова розвитку адвокатури України*» досліджено питання поняття адвокато́логії, її об'єкта, предмета, методів та системи.

Обґрунтовано концепцію про існування науки про адвокатуру як складової загальної науки про право. Наука про адвокатуру – це самостійна галузь правової науки, яка розробляє теоретичні положення та спеціальні методики для вирішення питань організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності (правового статусу адвоката, помічника адвоката, стажиста адвоката, змісту правил адвокатської етики, визначення системи та повноважень органів адвокатського самоврядування, встановлення підстав, процедури та видів дисциплінарної відповідальності адвоката тощо). Виокремлення адвокато́логії є не чим іншим, як наслідком об'єктивних процесів еволюції правової науки, потреби в інтеграції правових наукових знань про адвокатуру. Адвокато́логія як наука не є лише прикладною, оскільки виконує також теоретичну, пізнавально-евристичну функції.

Визначено структуру адвокато́логії, якою є: 1) філософія науки про адвокатуру, яка забезпечує філософське осмислення наукового знання; 2) методологія науки про адвокатуру, яка вивчає засоби та методи наукового пізнання; 3) теорія адвокатури, що містить у собі гіпотези, позиції, концепції вчених щодо організації адвокатури та адвокатської діяльності, понятійний апарат. Сформульовано завдання кожної із зазначених складових адвокато́логії.

Стратегічні напрямки діяльності адвокатів та адвокатської спільноти необхідно досліджувати у межах філософії адвокато́логії, а тактичні напрямки адвокатської діяльності, що потребують швидкого обговорення і вироблення конструктивних рішень, доцільно досліджувати у межах теорії адвокато́логії.

Щодо предмета адвокато́логії зроблено висновок, що він складається із двох частин: організаційної структури адвокатури та адвокатської діяльності, які, у свою чергу, диференціюються на окремі складові і містять власні елементи. Визначено, що наука про адвокатуру поряд із використанням загальнонаукових методів пізнання свого предмета, використовує також і приватноправові методи. Окремо досліджено кожен із таких методів. Запропоновано до спеціальних методів дослідження в теорії адвокатури запропонувати метод узагальнення та аналізу адвокатської практики. Незважаючи на те, що в цілому метод узагальнення або аналізу юридичної практики застосовується і в інших юридичних науках, жодна з яких не розглядає узагальнення, та аналіз адвокатської практики як власний метод, а адвокатська практика якщо й вивчається, то більше для вирішення власних завдань, що стоять перед тією чи іншою сферою юридичної науки.

При дослідженні завдань науки про адвокатуру запропоновано визнати одним із основних її завдань дослідження правовідносин між

адвокатами та їх клієнтами, правовідносин при наданні адвокатами безоплатної правової допомоги, оскарження дій або бездіяльності адвоката. Такі завдання зумовлені тим, що зазначені аспекти є найважливішими і малодослідженими складовими предмета адвокатології.

У *підрозділі 1.4. «Поняття основ адвокатури України та їх структура»* досліджено як поняття основ адвокатури у цілому, так і поняття та особливості функціональних та організаційних основ.

При дослідженні висловлених у науковій літературі думок щодо поняття «основи» звернено увагу на переважно синонімічному його використанні з поняттями «засади» та «принципи». Зазначено, що дискусія щодо співвідношення категорій «основи», «засади» та «принципи» є проявом особливостей сучасного стану національної юридичної науки з ґносеологічної точки зору. Жодної необхідності розуміння поняття «основи адвокатури» як синоніму «принципи адвокатури» чи «засади адвокатури» немає.

З огляду на предмет дослідження визначено основи адвокатури як сукупності її головних цінностей, принципів, основоположних інститутів і норм, які визначають адвокатуру як правове явище. Зазначено, що основи адвокатури можуть бути функціональними та організаційними. Функціональні та організаційні основи адвокатури різняться між собою та є тими характеристиками, що визначають її головні цінності, принципи, основоположні інститути і норми у функціональному та організаційному аспектах.

Визначаючи співвідношення функціональних та організаційних основ адвокатури, автор виходить із первинності тих її основ, які визначають функціональні аспекти. Первинною є функціональна складова – функції, призначення, сутність, мета та завдання адвокатури; організаційна складова має формуватися та змінюватися залежно від функціонального навантаження, забезпечувати надання високопрофесійних правових послуг.

Виходячи із лексичного підходу до розуміння функціональних основ адвокатури, одним з основоположних понять у цьому дослідженні має стати поняття функції. У зв'язку із цим здійснено загальнотеоретичне дослідження цього поняття, а також пов'язаних із ним понять підфункції та дисфункції. Звернено увагу на зв'язок функції суб'єкта з його метою та завданнями, через що висловлено ідею щодо охоплення змістом функціональних основ адвокатури як категорії цих трьох понять – мети, завдань та функцій адвокатури.

Акцент зроблено також на тому, що у правовій літературі наголошується на її правозахисній природі, меті (завданні) захисту прав та законних інтересів осіб та на виконанні адвокатурою правозахисної функції у правовій державі чи громадянському суспільстві. Аналіз різних наукових підходів понять захисту та охорони надав змогу обґрунтувати

положення щодо неприйнятності визначення лише правозахисної діяльності адвокатури та ігнорування правоохоронної спрямованості цієї діяльності. Адвокатську діяльність спрямовано як на правоохорону, так і на правозахист. Загальною ж метою діяльності адвокатури України є забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб, держави.

Встановлено, що в Україні основною функцією адвокатури є надання професійної правової допомоги, а додатковими функціями – її участь у формуванні визначених законодавством органів (Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів) та участь через обраних представників у здійсненні цими органами своїх повноважень.

У межах функції надання правової допомоги виокремлено такі підфункції адвокатури: 1) підфункція захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб; 2) підфункція представництва інтересів фізичних та юридичних осіб, держави; 3) підфункція консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу діяльності клієнта.

Зроблено висновок, що при реформуванні адвокатури України за основу слід брати основну її функцію з надання правової допомоги і на підставі аналізу цієї функції робити висновки щодо ефективності діяльності адвокатів, належної реалізації функціональних основ адвокатури. Необхідним є аналіз тих помилкових кроків, які вчиняються на шляху реформування адвокатури, виходячи саме з її функціональних основ.

Публічно-правовий характер адвокатської діяльності істотно впливає на організаційно-правові засади адвокатури. Виходячи із завдань формування понятійного апарату адвокатології більш вдалим для характеристики загальних організаційних питань адвокатури є термін «організація адвокатури», аніж термін «організація адвокатської діяльності». Поняття «організація адвокатури» охоплює собою як організацію адвокатської діяльності, тобто діяльності адвоката, безпосередньо пов'язаної з наданням правової допомоги, так і організацію діяльності інших органів адвокатури, які її безпосередньо не надають.

Сформульовано тезу, що організаційні основи адвокатури полягають у формуванні двох блоків питань: 1) питань організації адвокатури як цілісного правового інституту (насамперед, питань адвокатського самоврядування, взаємовідносин адвокатури та держави, діяльності об'єднань адвокатів тощо); 2) питань організації адвокатської діяльності як певної сукупності адвокатів, об'єднаних спільною метою (зокрема, питання набуття особами статусу адвоката, професійної відповідальності адвоката не тільки перед клієнтом, але й перед адвокатською спільнотою). При аналізові організаційних основ адвокатури України необхідно виходити із взаємовідносин адвокатури та держави і організації управління в системі адвокатури. При цьому безспірним є те, що на теперішній час

адвокатура України є структурно відокремленою від держави, організована як незалежна професійна корпорація, яка жодним чином не належить до жодної із гілок державної влади, є самоврядною системою з незалежними від держави джерелами фінансування, крім випадків надання безоплатної правової допомоги.

Особливу увагу приділено дослідженню такого важливого аспекту організаційних основ адвокатури як її організаційно-правова форма. Зроблено висновок, що застосоване в Законі поняття організаційної (організаційно-правової) форми саме адвокатської діяльності є не зовсім правильним, воно спотворено відображає той об'єкт, який є предметом видового поділу при характеристиці організаційних форм, що існують в адвокатурі. При дослідженні організаційних форм в адвокатурі необхідно говорити не про «організаційні форми адвокатської діяльності», а про «форми організації адвокатської діяльності».

Розділ 2 «Принципи адвокатури України: поняття, система та загальна характеристика» складається з трьох підрозділів, в яких як досліджено поняття принципів адвокатури України у цілому, так і характеризуються функціональні та організаційні принципи, зокрема.

У *підрозділі 2.1. «Принципи адвокатури: поняття та система»* зазначено, що при дослідженні принципів адвокатури необхідно визначитися з понятійним апаратом. У науці використовуються такі терміни як принципи адвокатури, принципи діяльності адвокатури, принципи здійснення адвокатської діяльності, принципи адвокатської етики, принципи організації адвокатури, принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури тощо. При цьому, таке використання не має з боку авторів якогось спеціального смислового навантаження, яке дозволяло би диференціювати ці терміни. Запропоновано загальну групу принципів, яка характеризувала б основні засади побудови та діяльності адвокатури, називати принципами адвокатури.

Сформовано такі групи ознак принципів адвокатури: 1) принцип адвокатури містить (виражає) у собі певну ідею (погляд) щодо адвокатури, яка становить його зміст; 2) таку ідею (принцип адвокатури) прямо чи опосередковано закріплено у нормативно-правових актах (як актах загального характеру, так і актах законодавства про адвокатуру); 3) принцип адвокатури повинен мати загальне значення для інституту адвокатури, її побудови та функціонування; 4) принцип визначає типові ознаки адвокатури і може мати винятки; 5) принципи адвокатури характеризуються значною стійкістю та стабільністю у порівнянні зі звичайними нормами права; 6) принципи адвокатури не повинні дублювати одне одного, однак вони становлять певну систему, в якій один із принципів може впливати з іншого або бути його гарантією.

Проаналізовано проблемні питання класифікації принципів, запропонованих у науці, звернуто увагу на умовності запропонованих

класифікацій. Найбільш важливою для розуміння сутності функціональних та організаційних основ адвокатури має поділ принципів адвокатури на загальні, функціональні (принципи діяльності адвокатури) та організаційні (принципи організації адвокатури). Аналіз наукових досліджень у сфері адвокатури вказує на загальну характеристику окремих принципів у цілому як принципів організації та діяльності адвокатури без акцентування уваги на тому, яким є той чи інший принцип. Проте кожен із них має своє місце в системі принципів адвокатури та характеризує ту чи іншу її основу. Відтак, важливим є віднайдення місця цього принципу в системі принципів адвокатури.

Система принципів адвокатури не зводиться до простої сукупності елементів. Вона визначається не тільки характеристикою кожного з принципів, але й зв'язками між ними. Система принципів адвокатури є стійкою, проте не є статичною. Формування нових принципів не тільки вводить в систему нові зв'язки, але й змінює характеристики багатьох або усіх колишніх взаємозв'язків, призводить до виключення деяких із них або появи нових.

Особливу увагу приділено дослідженню загальних принципів адвокатури, якими є принципи верховенства права, законності, демократизму, професійності адвоката. Кожен із зазначених принципів проаналізовано окремо. Запропоновано також виокремлювати такі функціональні принципи адвокатури як принципи незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, здійснення адвокатської діяльності виключно в інтересах клієнта та конфіденційності. Принципами ж організації адвокатури є принципи обов'язкового членства адвокатів України в НААУ, рівності адвокатів, корпоративного самоврядування, гласності, свободи вибору форми організації адвокатської діяльності. Зазначені принципи через їх взаємозв'язок між собою системно характеризують основи діяльності та організації адвокатури. При цьому, не виключається умовність такої системи, оскільки окремі із зазначених принципів можна було б розглядати у складі того чи іншого, більш фундаментального, принципу. Указано на системність усіх принципів, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.

У підрозділі 2.2. «Функціональні принципи як основоположені засади діяльності адвокатури» досліджено особливості таких функціональних принципів як принципи незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, здійснення адвокатської діяльності виключно в інтересах клієнта та конфіденційності.

Встановлено, що в науці про адвокатуру незалежність досліджується як єдина, яка відображає, з одного боку, незалежність адвокатури, а, з іншого – незалежність адвоката при здійсненні адвокатської діяльності. Зазначено, що це є недоцільним та необґрунтованим. Визначальною є саме засада незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності,

як функціональна складова, а незалежність адвокатури є однією з організаційних засад, яку в аспекті незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності слід розглядати як гарантію забезпечення такої незалежності. Назва принципу, що характеризує незалежність адвоката, має звучати як «принцип незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності», а не як «принцип незалежності адвокатської діяльності», як його називають у науці.

При дослідженні нормативно визначеного та підтриманого наукою принципу уникнення в адвокатській діяльності конфлікту інтересів зроблено висновок, що основою його змісту має бути не категорія конфлікту інтересів (яка не охоплює усіх проявів конфліктів), а категорія внутрішнього конфлікту у різних його проявах, що характеризує як конфлікт інтересів, так і конфлікт прав і обов'язків адвоката щодо різних клієнтів. Виключно лише конфлікт інтересів не дозволяє знайти відповідь на питання щодо можливостей адвоката надавати правову допомогу різним клієнтам із суперечливими інтересами. Широке розуміння поняття конфлікту призводить до необхідності виокремлення функціонального принципу із більш широким змістом, а саме принципу здійснення адвокатської діяльності виключно в інтересах клієнта. Згідно із цим принципом адвокат не вправі надавати правову допомогу клієнту чи клієнтам (або ж вправі надавати її лише у виключних випадках із дотриманням визначених законодавством правил щодо усунення конфлікту) у разі існування суперечності між особистими інтересами адвоката та його професійними правами й обов'язками, або ж суперечності між професійними правами і обов'язками адвоката щодо різних клієнтів, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Визначено, що розголошення адвокатської таємниці у випадках, передбачених ч. 6 ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не відповідає призначенню адвокатури та функціональним принципам адвокатської діяльності. Зазначено що, якщо вимога дотримання адвокатської таємниці не буде для адвокатів основоположною та матимуть місце певні винятки залежно від тяжкості злочину чи важливості того чи іншого суспільного інтересу, щодо якого розголошується отримана інформація, це може призвести до втрати довіри суспільства не лише до конкретних адвокатів, але й до адвокатури у цілому. Адвокати не повинні розкривати адвокатську таємницю, керуючись міркуванням суспільного блага, оскільки внеском адвоката у досягнення такого блага є виконання покладених суспільством на адвокатуру функцій із захисту прав та законних інтересів клієнтів. Із цих підстав доцільно передбачити можливість розкриття адвокатом адвокатської таємниці лише у випадках,

передбачених у ч.ч. 2, 4 ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У **підрозділі 2.3. «Організаційні принципи як основоположні засади організації адвокатури»** досліджено особливості таких організаційних принципів як принцип обов'язкового членства адвокатів України в НААУ, принцип рівності адвокатів, принцип корпоративного самоврядування, принцип гласності та принцип свободи вибору форми організації адвокатської діяльності.

Зроблено висновок, що сам факт належності адвокатів в Україні до єдиної професійної організації є позитивним та не повинен розглядатися як примус та порушення прав адвокатів, якщо органи адвокатського самоврядування виконують свої повноваження в інтересах української адвокатури та у передбачений законом спосіб. Принцип обов'язкового членства адвокатів України в НААУ фактично є первинною основою формування усього адвокатського самоврядування, засад вирішення організаційних питань у системі адвокатури.

При дослідженні принципу корпоративного самоврядування звернено увагу на те, що він характеризує особливості адвокатури як професійного об'єднання усіх адвокатів (адвокатську корпорацію) та як систему управління у цій корпорації, яка ґрунтується на адвокатському самоврядуванні. Цей принцип охоплює також і засаду незалежності адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Свобода вибору форми організації адвокатської діяльності є настільки важливою та настільки повно відображає особливості організації адвокатури, що вимагає самостійного виокремлення як принципу. Значення цього принципу для організації адвокатури України можна досягнути при дослідженні історії її розвитку, зокрема за радянського періоду.

Розділ 3 «Функціональні основи адвокатури України» складається з двох підрозділів, в яких досліджено функцію адвокатури з надання правової допомоги та функції адвокатури, не пов'язані з наданням такої допомоги.

У **підрозділі 3.1. «Надання правової допомоги як основна функція адвокатури»** проаналізовано особливості підфункцій, що їх здійснює адвокатура у межах функції з надання правової допомоги, а саме підфункція захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, підфункція представництва інтересів фізичних та юридичних осіб, держави та підфункція консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу діяльності клієнта.

Звернено увагу на те, що, на відміну від інших підфункцій, які нормативно не обмежені тією чи іншою сферою правовідносин, підфункція захисту адвокатурою прав фізичних осіб обмежується виключно сферою кримінально-процесуальних правовідносин та правовідносин, що

виникають у провадженні по справах про адміністративні правопорушення, і здійснюється лише в інтересах окремих чітко визначених суб'єктів.

У науці зміст підфункції захисту досить часто визначається через категорії «захист права» та «охорона права», їх співвідношення. Такий підхід слід вважати неправильним. Адвокат, здійснюючи функцію захисту, здійснює комплексну діяльність, яка охоплює собою ознаки як захисту, так і охорони. При цьому, визначити спрямованість діяльності адвоката чи то на захист, чи то на охорону права досить складно навіть в окремо визначених та змодельованих ситуаціях. Виокремлення підфункції захисту є наслідком існування у кримінальному процесі чи у провадженні по справах про адміністративні правопорушення принципу змагальності та наявності спеціально-визначеної функції обвинувачення. Підфункцію захисту, що її здійснює адвокатура, завжди спрямовано проти функції обвинувачення (звинувачення) особи у вчиненні кримінального чи адміністративного правопорушення. Указано на доцільність удосконалення законодавства у сфері адміністративної відповідальності з метою чіткого визначення адміністративно-деліктних функцій.

Проаналізовано особливості правового регулювання здійснення адвокатом функції захисту у провадженні по справах про порушення митних правил. Визнано необґрунтованим законодавчий підхід до правової допомоги адвоката свідку як такої, що надається ним у межах підфункції захисту.

Зроблено висновок, що функціональне призначення представника на теперішній час не розглядається процесуальним законодавством та процесуальною наукою виключно через надання учасникові процесу правової допомоги (правозаступництво). Діяльність представника у процесі розглянуто як таку, що спрямована на вчинення ним процесуальних дій у відносинах з іншими особами від імені та в інтересах особи, яку вони представляють (представництво). Правозаступництво розглянуто якщо не як другорядну, то як одну із додаткових функцій представництва. Виходячи з цього, здійснюється й диференціація функціональних основ представництва на правозаступництво та безпосереднє представництво, здійснення яких на теперішній час об'єднано в єдиному процесуальному статусі представника. Мета представництва завжди полягає у наданні особі правової допомоги, відтак, таку диференціацію доцільно здійснювати за суб'єктом та рівнем якості надання правової допомоги у представництві на професійну правову допомогу та непрофесійну.

Обґрунтовано недоцільність покладення на адвокатуру підфункції представництва у класичному його розумінні. Передумовами цього є те, що: 1) підфункція представництва спотворює функціональні основи діяльності адвокатури у судочинстві. Представництво передбачає здійснення юридично значущих дій від імені та в інтересах особи, яку представляють, а це призводить до цілком обґрунтованого отождествлення

адвоката та клієнта у практиці; 2) представник не може мати прав більше, ніж особа, яку представляють, а це є неприйнятним щодо адвокатури; 3) сфера правовідносин представництва є обмеженою лише тими відносинами, які допускають вчинення дій від імені та в інтересах особи іншою особою. Зазначене фактично позбавляє багатьох суб'єктів права на правову допомогу. Враховуючи наведене, запропоновано виокремити самостійного учасника процесу (особи, яка надає правову допомогу – адвоката) із власною публічною самостійною функцією надання професійної правової допомоги клієнтам, який діятиме у процесі від власного імені. У зв'язку із цим, досліджено особливості правосуб'єктності особи, яка надає правову допомогу, як учасника цивільного процесу (ст. 56 ЦПК) та прокурора, що також здійснює функцію представництва у суді.

Звернено увагу на недоцільність запровадження адвокатської монополії для виконання функції безпосереднього представництва, оскільки воно не потребує професійних правових знань. Запровадження такої монополії є доцільним лише щодо надання професійної правової допомоги. У зв'язку із цим, зроблено висновок, що передумовою для запровадження будь-якої монополії адвокатів у позакримінальному судочинстві має бути попереднє розмежування функцій безпосереднього представництва та надання правової допомоги у суді.

Зазначено, що основу консультативної підфункції адвоката становить надання адвокатом клієнту необхідної для нього правової інформації. У межах цієї підфункції здійснюється і складання документів правового характеру та правовий супровід діяльності клієнта. Здійснено розмежування консультування від представництва, а також правового супроводу від схожих видів діяльності, не пов'язаних з наданням правової допомоги.

Указано на сучасні проблеми та особливості виконання адвокатурою підфункції консультування, викликані розвитком інформаційних технологій.

Досліджено проблему зберігання адвокатом документів клієнтів. Зроблено висновок, що передача документів на зберігання адвокату може призвести до негативного наслідку, яким може бути неможливість їх вилучення правоохоронними органами у клієнта з метою виконання ними правоохоронної діяльності. З огляду на функціональні основи діяльності адвокатури це є дисфункцією адвокатської діяльності. Вирішення цієї проблеми необхідно шукати в удосконаленні відповідного законодавства, що врегульовує особливості вилучення (витребування) документації в особи у різних юридичних процесах, зокрема і шляхом встановлення у певних випадках обов'язку адвоката передати наявні у нього документи чи їх копії правоохоронним органам.

У підрозділі 3.2. «Функції адвокатури, не пов'язані із наданням правової допомоги» досліджено функції участі адвокатури у формуванні

Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів та участі через обраних представників у здійсненні цими органами своїх повноважень. Обстоюється ідея обов'язкової участі адвокатури у формуванні зазначених органів. Ті ж проблеми, які виникли при обранні на з'їзді адвокатів членів Вищої ради юстиції, викликають лише необхідність удосконалення відповідного правового регулювання.

Досліджено особливості участі адвоката у процедурі ініціювання дисциплінарної відповідальності суддів. Зроблено висновок щодо доцільності зменшення у цій процедурі значення адвоката, або ж, принаймні, скасування положень про дисциплінарну відповідальність адвоката за можливе помилкове ініціювання ним питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.

Виявлено, що ані Закон «Про судоустрій та статус суддів», ані Закон «Про прокуратуру» не передбачають як підставу припинення повноважень обраного від адвокатури члена відповідно Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів позбавлення його права на заняття адвокатською діяльністю. Доцільно було б передбачити відповідні підстави у положеннях ст. 97 Закону «Про судоустрій та статус суддів» та ст. 76 Закону «Про прокуратуру».

Розділ 4 «Організаційні основи адвокатури України» складається з п'яти підрозділів, в яких проаналізовано питання набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, форм її організації, особливостей організації адвокатського самоврядування, функціонування в Україні об'єднань адвокатів, питання професійної відповідальності.

У *підрозділі 4.1. «Набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні та правові проблеми його реалізації»* зазначено, що організація адвокатури починається з організації порядку набуття статусу адвоката. Процедура набуття права на заняття адвокатською діяльністю відображає вимоги суспільства до адвокатів, ставлення влади до основоположних принципів організації та діяльності адвокатури, демократичність умов вступу до адвокатської професії.

У роботі проаналізовано окремі умови допуску особи до професії адвоката, а саме наявність у неї повної вищої юридичної освіти, володіння державною мовою, стаж роботи у галузі права не менше двох років, складання кваліфікаційного іспиту, проходження особою стажування строком у шість місяців, складення присяги адвоката України та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Зроблено загальний висновок щодо обґрунтованості існування таких умов.

Щодо мети кваліфікаційного іспиту звернено увагу на те, що вона має полягати у виявленні рівня практичних навичок особи та її умінь у застосуванні закону саме з точки зору функціональних основ адвокатури, виконання нею функції надання правової допомоги клієнтові. Особа,

яка бажає стати адвокатом, повинна вміти не просто знати закон чи правильно його застосовувати, але й віднаходити в законі ті особливості його застосування, ті ймовірні варіанти тлумачення закону, які будуть свідчити на користь клієнта. У зв'язку із цим запропоновано нормативно відобразити саме таку мету іспиту.

З огляду на існування дискусії щодо черговості складання іспиту та проходження стажування, запропоновано надати особі, яка виявила бажання стати адвокатом, альтернативи, за умовами якої ця особа на власний розсуд може визначати, що для неї є більш прийнятним, або ж спочатку скласти кваліфікаційний іспит, а потім пройти стажування, або ж навпаки.

При порівняльному дослідженні умов допуску особи до професії адвоката в Україні та країнах ЄС зроблено висновок, що більшість умов для набуття особою статусу адвоката в Україні є тотожними тим вимогам, що вони існують у країнах ЄС, і відрізняються від них лише тими чи іншими особливостями кожної з них. Недоцільно переймати положення законодавства Литви, яке передбачає неможливість особи бути адвокатом, якщо вона має судимість за умисне злочинне діяння незалежно від погашеної судимості. Таке положення суперечитиме доктрині кримінального права України. Проте запропоновано поширити обмеження щодо неможливості бути адвокатом на всіх осіб, які мають непогашену чи незняту судимість незалежно від ступеня тяжкості злочину та виду призначеного кримінального покарання. Надання професійної правничої допомоги має здійснюватися особою, яка є вільною від обмежень, що встановлюються до статусу осіб, які мають судимість. Особа, яка має судимість, не може бути адвокатом.

Звернено увагу на важливість питання про орган, який приймає рішення про допуск особи до адвокатської діяльності, якими є його склад та порядок формування. У цій частині законодавство України відповідає чи не найкращим традиціям, що існують в адвокатурі. Формування адвокатського корпусу самими адвокатами свідчить про істотні переваги і особливе становище адвокатури України у суспільстві.

Визначено, що процедура складання адвокатом присяги має відповідати його високому званню. Запропоновано основні положення церемонії складання присяги та вказано на необхідність нормативного затвердження Порядку складання адвокатом присяги рішенням Ради адвокатів України (далі – РАУ).

Запропоновано діяльності КДКА щодо допуску осіб до адвокатської практики надати більшої відкритості. Для цього доцільно відомості щодо осіб, які звернулися із заявою про складання кваліфікаційного іспиту в адвокатуру, розмішувати на офіційних сайтах регіональних органів адвокатського самоврядування з метою доведення її до відома широкого кола осіб.

У *підрозділі 4.2. «Форми організації адвокатської діяльності»* проаналізовано особливості та проблеми правового регулювання трьох нормативно визначених форм організації адвокатської діяльності – здійснення адвокатом адвокатської діяльності індивідуально, через адвокатське бюро та адвокатське об'єднання.

Встановлено, що законодавство не врегульовує питання щодо можливості адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, залучати до виконання укладених адвокатом договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах (на відміну від адвокатських бюро та адвокатських об'єднань). Тим часом, таке залучення є можливим, якщо це не суперечить договору про надання правової допомоги, укладеному адвокатом із клієнтом. Якщо цим договором передбачено надання правової допомоги виключно самим адвокатом, що його уклав, адвокат повинен надати правову допомогу особисто.

На практиці виникають запитання щодо можливості здійснення адвокатом діяльності у декількох організаційних формах. Зазначено, що використання адвокатом різних форм організації його діяльності є не лише прийнятним, але доцільним, якщо воно здійснюється з дотриманням норм адвокатської етики. Це надає можливість адвокату більш повно реалізувати себе в адвокатській діяльності з урахуванням різних обставин, що виникатимуть на практиці.

У *підрозділі 4.3. «Адвокатське самоврядування як організаційна основа адвокатури»* проаналізовано проблемні аспекти адвокатського самоврядування, зокрема, його поняття, завдання та суб'єкти.

При визначенні поняття «адвокатське самоврядування» слід враховувати можливі форми участі адвокатів у вирішенні питань діяльності адвокатури. У зв'язку із цим, під адвокатським самоврядуванням пропонується розуміти гарантоване державою право адвокатів самостійно, безпосередньо або через самостійно сформовані представницькі органи, вирішувати питання діяльності адвокатури у порядку, встановленому законодавством про адвокатуру.

При дослідженні завдань адвокатського самоврядування звернено увагу на неповний їх перелік у ст. 44 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Запропоновано серед завдань адвокатського самоврядування нормативно визначити також формування та забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування, формування високопрофесійного адвокатського корпусу та вирішення питань щодо притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Проаналізовано завдання адвокатського самоврядування щодо захисту прав адвокатів.

Зазначено, що терміни «організаційні форми адвокатського самоврядування» та «органи адвокатського самоврядування» в Законі

«Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вживаються як синонімічні. Однак, як вбачається, потреби у цій синонімічності немає. Більш доцільним є використання у цих випадках терміна «орган адвокатського самоврядування».

Наголошено на тому, що залишається законодавчо не регламентованою первинна форма здійснення самоврядування адвокатами, яка територіально є найбільш наближеною до них – збори адвокатів, до компетенції яких зараховано обрання делегатів на конференції адвокатів регіонів. Законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність взагалі не врегульовано компетенцію, квоту представництва, порядок проведення цих зборів. Це є недоліком законодавства, який потребує усунення.

Зазначено про необхідність децентралізації в адвокатському самоврядуванні, проте децентралізація не може бути спрямованою на повне відмежування регіональних органів адвокатського самоврядування від загальнонаціональних. Система органів адвокатського самоврядування, яку сформовано в Україні, діє за принципом «зверху вниз», а має народжуватися природно, в адвокатських колективах у регіонах. Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність закріплює за національними органами адвокатського самоврядування певні функції, які варто було би передати регіональним органам. Зокрема, визначення квоти представництва, порядок висування та обрання делегатів конференцій адвокатів регіонів, які належать до повноважень РАУ, мають вирішуватися безпосередньо в регіонах – радами адвокатів регіонів. Повноваження РАУ щодо затвердження регламенту конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону та її регламент, положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури та її регламент, положення про ревізійну комісію адвокатів регіону та її регламент більш демократично було б закріпити за конференціями адвокатів регіонів, які є вищими органами адвокатського самоврядування в регіонах.

У *підрозділі 4.4. «Об'єднання адвокатів та особливості їх функціонування в Україні»* проаналізовано питання об'єднань адвокатів в Україні та членства в них, взаємодії цих об'єднань з органами адвокатського самоврядування.

Виявлено невідповідність у застосуванні законодавством про громадські об'єднання та законодавством про адвокатуру термінів «громадське об'єднання», «громадська організація» та «громадська спілка». Зазначено, що щодо об'єднань адвокатів більш прийнятним є використання терміна «громадські об'єднання адвокатів». При дослідженні суб'єктного складу об'єднань адвокатів висловлено пропозицію щодо нормативного врегулювання в законодавстві про адвокатуру можливості юридичних осіб (адвокатських об'єднань та адвокатських бюро) бути колективними членами громадських об'єднань адвокатів.

Аналіз практики створення в Україні громадських об'єднань адвокатів свідчить, що адвокати задовольняють свої інтереси як у межах тих об'єднань, членами яких є виключно адвокати, так і об'єднань, членами яких є представники юридичної професії у цілому. Однак, і в останньому випадку ключову роль у функціонуванні таких об'єднань юристів відіграють саме адвокати.

На підставі аналізу практики діяльності діючих в Україні громадських об'єднань, участь в яких беруть адвокати, у роботі сформульовано такі основні напрямки їх діяльності: 1) захист прав адвокатів, які є членами громадського об'єднання; 2) контроль за діяльністю органів адвокатського самоврядування щодо належного виконання ними покладених на них завдань як у цілому, так і захист інтересів адвокатів у випадках, коли буде зафіксовано порушення з боку органів адвокатського самоврядування; 3) участь у підвищенні кваліфікації адвокатів, причому як тих, які є членами громадських об'єднань, так і тих, які такими не є; 4) участь у законопроектній роботі, спрямованій на поліпшення законодавства про адвокатуру, покращання нормативно-правового регулювання діяльності із захисту прав людини, вивчення правозастосовної практики.

Звернено увагу, що завдання та сфера діяльності громадських об'єднань адвокатів перетинаються із сферою діяльності органів адвокатського самоврядування. Доведено, що діяльність громадських об'єднань адвокатів та активна громадська позиція окремих адвокатів не є дублюванням функцій НААУ та її органів.

Поряд із національними громадськими об'єднаннями адвокатів існує чимало й міжнародних громадських об'єднань адвокатів (юристів). Проаналізовано окремі питання діяльності цих об'єднань та участі в них адвокатури України.

У *підрозділі 4.5. «Організаційні питання професійної відповідальності адвоката»* встановлено, що адвокат може бути суб'єктом різних видів юридичної відповідальності – дисциплінарної, кримінальної, адміністративної та цивільної, які у цілому формують професійну відповідальність адвоката.

Указано на існування різних підходів до визначення дисциплінарної відповідальності адвоката, викликаній спірністю загальнотеоретичних підходів до поняття юридичної відповідальності. Дисциплінарну відповідальність адвоката визначено як окремий вид професійної відповідальності адвоката, що полягає у застосуванні до адвоката у порядку, визначеному законодавством, дисциплінарного стягнення за вчинення ним дисциплінарного проступку.

Сучасне правове регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката характеризується низкою недоліків, якими є: 1) недоліки, пов'язані з кваліфікацією дій адвоката як дисциплінарного проступку. При формулюванні переліку діянь, що є проступком, використовуються

широкі та надто оціночні поняття, невирішеною є проблема відмежування дисциплінарних проступків від тих діянь, які такими не є; 2) недоліки щодо переліку дисциплінарних стягнень. Такий перелік є необґрунтовано вузьким; 3) невизначене коло осіб, які можуть звернутись із (заявою) скаргою на дії адвоката. У цілому погоджуючись із думкою щодо необхідності нормативного визначення таких осіб, водночас звернено увагу на необхідності забезпечення незалежності КДКА у випадках, коли такою особою є член органу адвокатського самоврядування.

Як свідчить практика, органами адвокатського самоврядування на підзаконному рівні визначено окремі склади дисциплінарних проступків та відповідальність за них. Проте визначення та формулювання переліку складів дисциплінарних проступків, визначення виду дисциплінарного стягнення за вчинення правопорушення в актах органів адвокатського самоврядування є неприйнятними.

У межах принципу гласності доцільно оприлюднювати рішення дисциплінарних палат у порядку, який має бути визначений РАУ.

При дослідженні цивільної відповідальності адвокатів визначено, що така відповідальність передбачена законодавством, а спори щодо її існування викликані спотвореним тлумаченням законодавства. Підтримано ідею щодо запровадження в Україні обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката.

У роботі досліджено окремі питання кримінальної та адміністративної відповідальності адвокатів.

Розділ 5 «Шляхи реформування функціональних та організаційних основ адвокатури України» складається з двох підрозділів, в яких проаналізовано основні напрямки та проблемні аспекти реформування функціональних та організаційних основ адвокатури України.

У *підрозділі 5.1. «Розвиток функціональних основ адвокатури України»* зазначено, що у зв'язку з проведенням в Україні судово-правової реформи пропонується наділення адвокатури новими функціями, зокрема, функцією медіації, ескроу-агента, здійснення фідуціарної діяльності. Не підтримано таких пропозицій через спрямованість їх на комерціалізацію адвокатури. За своїми функціональними властивостями вони не відповідають функціональним основам адвокатури. Після їх втілення адвокатура як класичне явище перестане існувати та виникне новий гібрид, правову природу якого необхідно ще буде досягнути. Крім того, передумовою наділення адвокатури новими функціями є необхідність врегулювання відповідних видів діяльності на рівні цивільного та господарського законодавства. Натомість запропоновано здійснити удосконалення підфункцій адвокатури у межах функції надання правової допомоги.

При дослідженні правової допомоги юридичним особам у кримінальних провадженнях щодо застосування до цих юридичних

осіб заходів кримінально-правового характеру доведено, що така правова допомога здійснюється адвокатурою у межах підфункції захисту, а не представництва.

Обумовлюється, що адвокатурі притаманне, насамперед, здійснення підфункції процесуального представництва. Тим часом, є види процесу, в яких представник (адвокат) на теперішній час здійснює скоріше матеріальне, аніж процесуальне представництво. Свої суттєві особливості у зв'язку із цим має представництво у нотаріальному процесі. Представництво у нотаріальному процесі є свого роду гібридним, таким, яке поєднує в собі як матеріально-правове, так і процесуальне, що не є правильним, ані з точки зору теорії, а ні з точки зору практики. Законодавство про нотаріат ще не відійшло у цьому питанні від розуміння нотаріальної діяльності як матеріально-правової процедури, а не як самостійного виду процесу. Проте є потреба у наданні адвокатами правової допомоги особам у нотаріальному процесі при посвідченні заповітів.

Звернено увагу на те, що чинне процесуальне законодавство, окрім кримінального процесуального, не передбачає права свідків на надання правової допомоги адвокатом. Не передбачається право на таку допомогу і понятих, перекладачів, експертів чи спеціалістів та ін., а право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги малозабезпеченим свідкам у кримінальних провадженнях не визначено законодавством про безоплатну правову допомогу. Запропоновано усунути відповідні законодавчі прогалини.

Зроблено висновок щодо доцільності надання адвокатом правової допомоги цим суб'єктам у межах виконання підфункції консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу діяльності клієнта.

У підрозділі 5.2. «Концепція удосконалення організаційних основ адвокатури у світлі судово-правової реформи» досліджено окремі проблемні аспекти реформування інституту стажування, співвідношення адвокатської діяльності та інших видів діяльності, проблеми дисциплінарної відповідальності адвоката та виборності в органах адвокатського самоврядування.

Визначено, що відносини адвоката як безпосереднього суб'єкта здійснення адвокатської діяльності та адвокатського об'єднання як форми організації цієї діяльності на теперішній час будуються за такими моделями: 1) адвокат – учасник (член) об'єднання; 2) адвокат – контрагент адвокатського об'єднання за цивільно-правовим договором; 3) адвокат – працівник об'єднання, який працює у ньому на підставі трудового договору. Зроблено висновок, що остання модель не підпадає під жодну із форм, визначених Законом. Запропоновано удосконалити у цій частині законодавство шляхом запровадження інституту співробітництва адвокатів та його законодавчого визначення.

Запроваджуючи штраф як вид дисциплінарного стягнення, слід чітко визначити можливі ризики для запобігання його необґрунтованого та масового застосування. При формуванні системи дисциплінарних стягнень у цілому законодавство має чітко диференціювати правові наслідки застосування того чи іншого стягнення для адвоката.

З метою удосконалення засади виборності у формуванні органів адвокатського самоврядування запропоновано запровадити прямі вибори, за наслідками яких заміщалися б окремі виборні посади в адвокатурі. Обґрунтовано, що недоліком законодавства, який потребує усунення, є також використання відкритого голосування при проведенні окремих непрямих виборів, а також не використання при вирішенні питань адвокатського самоврядування такої форми безпосередньої демократії як референдум (опитування).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні функціональних та організаційних основ адвокатури України з метою подальшого реформування вітчизняної адвокатури на базі науково обґрунтованих концепцій, що має сприяти поліпшенню якості надаваної адвокатами правової допомоги по всій території України. До вагомих положень роботи слід зарахувати такі:

1. Виявлено, що адвокатура України знаходиться на стадії реформування. В організаційній структурі адвокатури виникають непоодинокі конфлікти, що доводить необхідність ґрунтовних досліджень цієї сфери. Очевидним завданням для адвокатури на теперішній час є якнайшвидше вирішення конфліктів та консолідація адвокатів України для виконання функції, покладеної на адвокатуру Конституцією та законами України, а також потребами суспільства у надійному захисті прав людини.

2. Запропоновано до спеціальних методів дослідження в теорії адвокатури зарахувати метод узагальнення та аналізу адвокатської практики, який має виявити проблеми у підготовці адвокатів, методах їх діяльності тощо. Результати використання цього методу мають стати підґрунтям для підвищення кваліфікації адвокатів, формування завдань для кваліфікаційних іспитів, умов стажування, перевірки результатів діяльності адвоката у конкретній справі або декількох тощо.

3. При наділенні органів адвокатського самоврядування повноваженнями з адміністрування системою безоплатної правової допомоги, фактично, йдеться про передачу розпорядження бюджетними коштами адвокатському самоврядуванню, наслідком чого стане фактичне бюджетне фінансування адвокатури, а це суперечить статусу адвокатури як незалежного «недержавного самоврядного інституту».

4. Неприйнятним є акцентування уваги на правозахисній спрямованості діяльності адвокатури та ігнорування правоохоронної її спрямованості. Правоохорона в діяльності адвокатів має пропагуватися і стимулюватися, оскільки простіше застерігати випадки правопорушень, ніж ліквідовувати їх наслідки та відновлювати права, що відповідає загальній меті діяльності адвокатури України – забезпеченню прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

5. Застосоване у Законі поняття організаційної (організаційно-правової) форми саме адвокатської діяльності спотворено відображає той об'єкт, який є предметом видового поділу при характеристиці організаційних форм, що існують у адвокатурі. При дослідженні організаційних форм в адвокатурі слід говорити не про «організаційні форми адвокатської діяльності», а про «форми організації адвокатської діяльності».

6. Доведено недоцільність та необґрунтованість розгляду принципу незалежності як єдиного, який відображав би, з одного боку, незалежність адвокатури, адвокатської діяльності, а, з іншого – незалежність адвоката при здійсненні адвокатської діяльності. Визначальною є саме засада незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, як функціонального принципу, що впливає і характеризує діяльність адвокатури як об'єднання адвокатів; незалежність же адвокатури є однією з організаційних засад, яку слід розглядати як гарантію забезпечення незалежності окремого адвоката. Назва принципу, що характеризує незалежність адвоката, повинна звучати як «принцип незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності», а не як «принцип незалежності адвокатської діяльності», як його називають у науці.

7. Обґрунтовано, що широка регламентація Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» поняття «конфлікт», а саме необмеженість його виключно конфліктом інтересів як правової категорії, призводить до необхідності виокремлення функціонального принципу із більш широким змістом, а саме принципу здійснення адвокатської діяльності виключно в інтересах клієнта.

8. Встановлено некоректність тих положень Митного кодексу України, з яких вбачається, що адвокат у провадженні у справах про порушення митних правил виконує підфункцію захисту не лише щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, але і щодо свідка.

9. Доведено недоцільність диференціації функціональних основ представництва на правозаступництво та безпосереднє представництво, здійснення яких на теперішній час об'єднано в єдиному процесуальному статусі представника. Таку диференціацію можна було б здійснювати за рівнем якості надання правової допомоги у представництві на професійну правову допомогу та непрофесійну, а не за її цільовою спрямованістю на вчинення процесуальних дій чи надання правової допомоги.

10. Обґрунтовано, що наділення адвоката повноваженнями зберігання переданих йому клієнтом документів може призвести до негативного наслідку, яким може бути неможливість їх вилучення правоохоронними органами у клієнта з метою встановлення істини у справі, виконання ними цілком правомірної правоохоронної діяльності. З огляду на функціональні основи діяльності адвокатури це є дисфункцією адвокатської діяльності.

11. Встановлено, що процесуальне законодавство, крім кримінального процесуального, не передбачає права надання адвокатом правової допомоги свідкам. Не передбачено таке право й за понятими, перекладачами, експертами або спеціалістами, а право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги малозабезпеченим свідкам у кримінальних провадженнях не визначено законодавством про безоплатну правову допомогу. Запропоновано усунути відповідні законодавчі прогалини.

12. Мета кваліфікаційного іспиту, що складає особа, яка виявила бажання стати адвокатом, повинна полягати у виявленні рівня її знань і практичних навичок, умінь у застосуванні закону саме з точки зору функціональних основ адвокатури, виконання нею функцій з надання правової допомоги клієнтові. Така особа повинна вміти віднайти в законі ті особливості його застосування та ймовірні варіанти його тлумачення, які будуть свідчити на користь клієнта та зможуть призвести до більш ефективного виконання адвокатом своїх функцій. У зв'язку із цим, більш доцільним є те, щоб саме таку мету кваліфікаційного іспиту було закріплено нормативно.

13. Запропоновано надати особі, яка виявила бажання стати адвокатом, альтернативи, за умовами якої особа на власний розсуд визначає, що для неї є більш прийнятним, або спочатку скласти кваліфікаційний іспит, а потім пройти стажування, або ж навпаки.

14. Запропоновано поширити обмеження щодо неможливості бути адвокатом на всіх осіб, які мають непогашену чи незняту судимість, незалежно від ступеня тяжкості злочину та виду призначеного кримінального покарання.

15. Встановлено тенденції обмежити кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатів у їх компетенції визначати, що є дисциплінарним проступком адвоката, тобто намагання на підзаконному рівні визначити окремі склади дисциплінарних проступків та відповідальність за них (обрання стягнення, яке застосовуватиметься до адвоката, за вчинення того чи іншого проступку). Неприйнятним є визначення та формулювання переліку складів дисциплінарних проступків, визначення виду дисциплінарного стягнення за вчинення правопорушення в актах органів адвокатського самоврядування.

16. Встановлено, що система органів адвокатського самоврядування, якої сформовано в Україні, діє за принципом «зверху вниз», а має народжуватися природно, в адвокатських колективах у регіонах.

Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність закріплює за національними органами адвокатського самоврядування певні функції, які варто було б передати регіональним органам.

17. Залишається законодавчо нерегламентованою первинна форма здійснення самоврядування адвокатами, яка територіально є найбільш наближеною до них – зборів адвокатів. Запропоновано врегулювати компетенцію, квоту представництва, порядок проведення цих зборів, а також питання делегування обраних делегатів на конференції адвокатів регіонів.

18. Встановлено, що в Україні не застосовується формування органів адвокатського самоврядування шляхом прямих виборів, в яких виборні посади в адвокатурі займалися б кандидатами за наслідком їх обрання усіма адвокатами України або адвокатами регіону. Обґрунтовано можливість заміщення посад голів та членів рад адвокатів регіонів чи Ради адвокатів України, посад голів ревізійних комісій адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, ВКДКА чи Вищої ревізійної комісії адвокатури на підставі прямих виборів, в яких мали би право брати участь відповідно усі адвокати регіону або всі адвокати України.

19. Недоліком законодавства, який потребує усунення, є використання відкритого голосування при проведенні окремих виборів. Доцільним є також використання при вирішенні питань адвокатського самоврядування такої форми безпосередньої демократії як референдум (опитування), результати якого мали б обов'язкову силу для органів адвокатського самоврядування.

20. За наслідками здійсненого дослідження зроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства, зокрема:

у ст. 1 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» поняття конфлікту інтересів визначити як «суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками», або ж «суперечність між професійними правами і обов'язками адвоката щодо різних клієнтів, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності»;

ч. 3 ст. 4 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» доповнити реченням такого змісту: «Адвокати мають право здійснювати адвокатську діяльність шляхом співробітництва з адвокатами, які працюють індивідуально, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями на договірних засадах або на засадах законодавства України про працю»;

ч. 2 ст. 6 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції: «1) має непогашену чи незняту в установленому порядку судимість»;

ч.ч. 6 і 7 ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» виключити;

ч. 1 ст. 44 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції:

«1. Завданнями адвокатського самоврядування є:

- 1) формування високопрофесійного адвокатського корпусу;
- 2) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності;
- 3) підтримання високого професійного рівня адвокатів;
- 4) формування та забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування;
- 5) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;

6) вирішення питань про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності;

7) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність;

8) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України;

9) участь у формуванні Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів у порядку, визначеному законом»;

назву розділу II Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти в такій редакції: «Набуття права на заняття адвокатською діяльністю. Форми організації адвокатської діяльності»;

п.1 ч. 2 ст. 6 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції: «має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість»;

ч. 2 ст. 9 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції: «Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики, навичок грамотно складати процесуальні документи, рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону та принципу верховенства права, прийняття організаційних основ адвокатури України»;

ч. 2 ст. 13 Закону «Про безоплатну правову допомогу» доповнити пунктом 4 такого змісту: «надання правової допомоги особам, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства є свідками»;

ч. 2 ст. 14 Закону «Про безоплатну правову допомогу» доповнити п. 13 такого змісту: «особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства є свідками»;

затвердити рішенням Ради адвокатів України Порядок прийняття присяги адвоката України, в якому визначити: «Складення присяги адвоката здійснюється у раді адвокатів регіону в урочистій обстановці за наявності

державних символів України. Присягу повинні читати голосно, чітко і під текстом присяги має ставитися особистий підпис. На церемонію складення присяги можуть бути запрошені представники органів державної влади, суду, правоохоронних органів, засобів масової інформації, рідні та близькі особи, яка складає присягу. Після складення присяги має звучати гімн України, який усі учасники церемонії слухають стоячи».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Бакаянова Н.М. Основи адвокатури України: функціональні та організаційні аспекти / Н.М. Бакаянова. – О. : Юрид. л-ра, 2017. – 357 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Бакаянова Н.М. Демократизм як принцип організації адвокатури / Н.М. Бакаянова // Митна справа. – 2012. – № 4. – Ч. 2. – С. 203–206.

2. Бакаянова Н.М. Підвищення кваліфікації адвоката у світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури / Н.М. Бакаянова // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 328–331.

3. Бакаянова Н.М. Практичні та теоретичні питання визначення повноважень органів адвокатського самоврядування / Н.М. Бакаянова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – О. : Фенікс, 2013. – Вип. 49. – С. 271–274.

4. Бакаянова Н.М. Перспективи розвитку інституту стажування за законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність / Н.М. Бакаянова // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 59–63.

5. Бакаянова Н.М. Адвокатська мантия в контексті законодавчого регулювання професійних прав адвоката / Н.М.Бакаянова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 116–119.

6. Бакаянова Н.М. Фінансування органів адвокатського самоврядування і світлі українського та міжнародного досвіду / Н.М. Бакаянова // Альманах міжнародного права. – Вип. 8. – О., 2015. – С. 65–72.

7. Бакаянова Н.М. Про децентралізацію системи органів адвокатського самоврядування [Електронний ресурс] / Н.М. Бакаянова // Юридичний науковий електронний журнал». – 2015. – № 3. – С. 175–177. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/3_2015/50.pdf

8. С.В. Ківалов Проблеми конституційного і законодавчого регулювання процесів реформування судової влади та суміжних інститутів в Україні / С.В. Ківалов, Ю.Є. Полянський, В.В. Долежан, Н.М. Бакаянова, О.Г. Свида // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Т. 17. – О. : Юрид. л-ра, 2015. – С. 18–22.

9. Бакаянова Н.М. Про розвиток науки про адвокатуру як спеціальної юридичної науки / Н.М. Бакаянова // Вісник Львівського університету. – 2016. – № 63. – С. 179–186.

10. Бакаянова Н.М. Предмет, об'єкт та методологія науки про адвокатуру / Н.М. Бакаянова // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О., 2016. – № 76. – С. 3–9.

11. Бакаянова Н.М. Основи, засади та принципи адвокатури: співвідношення понять / Н.М. Бакаянова // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Т. 18. – О. : Юрид. л-ра, 2016. – С. 20–25.

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Бакаянова Н.М. Адвокат з вогнепальною зброєю у світлі гарантій адвокатської діяльності / Н.М. Бакаянова // Право України. – 2015. – № 6. – С. 199–205.

2. Бакаянова Н.М. Принцип законності в організації та діяльності адвокатської спільноти України / Н.М. Бакаянова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 136–139.

3. Бакаянова Н.М. Проблеми процедури формування Вищої ради юстиції органами адвокатського самоуправління / Н.М. Бакаянова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Юридичні науки. – 2015. – Вип. 3. – С. 154–157.

4. Бакаянова Н.М. L'avenir du barreau ukrainien: problems et perspectives / Н.М. Бакаянова // Молодий вчений. – 2015. – № 12 (1) – Спецвип. – С. 21–24.

5. Бакаянова Н.М. Функціональні основи об'єднання адвокатів в Україні / Н.М. Бакаянова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 282–287.

6. Бакаянова Н.М. Збори адвокатів як організаційна форма адвокатського самоврядування / Н.М. Бакаянова // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Право. – 2015. – Вип. 34. – Т. 3. – С. 102–105.

7. Бакаянова Н.М. Об'єднання адвокатів за законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність / Н.М. Бакаянова // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 2. – С. 306–310.

8. Бакаянова Н.М. Принципи адвокатури / Н.М. Бакаянова // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 4. – С. 298–301.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Бакаянова Н.М. Права адвокатів як членів єдиної професійної організації / Н.М. Бакаянова // Jurnal juridic national: teorie si practica. – 2015. – № 6(16). – Р. 53–57.

2. Бакаянова Н.М. О совершенствовании системы органов адвокатского самоуправления / Н.М. Бакаянова. – *Legea si viata*. – Julie 2015. – P. 43–48.

3. Бакаянова Н.М. Роль адвокатуры в современном обществе / Н.М. Бакаянова // *Итоги и перспективы научных исследований*. – Краснодар, 2016. – № 3. – С. 66–77.

4. Бакаянова Н.М. Теоретичні основи представництва в судах як виду адвокатської діяльності / Н.М.Бакаянова // *Visegrad jurnal on human rights*. – 2016. – № 1/1. – P. 30–35.

5. Бакаянова Н.М. Роль громадських об'єднань адвокатів у розвитку інституту адвокатури / Н.М. Бакаянова // *Jurnal juridic national: teorie si practica*. – 2016. – № 4(20). – P. 5–10.

6. Бакаянова Н.М. Адвокатура между традициями и идеологией рынка / Н.М. Бакаянова // *Евразийская адвокатура*. – 2016. – № 4(23). – С. 20–26.

Інші публікації, в яких додатково висвітлюється зміст дисертації:

1. Бакаянова Н.М. Адвокатура України : навч.-метод.посіб. / Н.М. Бакаянова. – 2-ге вид., доп. і перероб. – О. : Фенікс, 2011. – 58 с.

2. Бакаянова Н.М. Етика адвоката: навч.-метод.посіб. / Н.М. Бакаянова. – 2-е вид. – О. : Фенікс, 2013. – 72 с.

3. Bakayanova N.M. Le barreau de la France: Etude théorique / N.M.Bakayanova; l'Université Nationale «Académie juridique d'Odessa». – О. : Fenix, 2014. – 56 с.

4. Бакаянова Н.М. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. посіб. / кол. авт. : Полянський Ю.Є., Бакаянова Н.М., Свида О.Г., Ковальчук І.С. та ін. ; за ред. Ю.Є. Полянського. – О. : Фенікс, 2015. – С. 16–17; 98–99; 101–108.

5. Історія адвокатури України : навч.-метод. посіб. / Н.М. Бакаянова. – О. : Фенікс, 2015. – 44 с.

6. Адвокатура України : Кн. 1. Організація адвокатури (з практикумом) : підруч. у 2 кн. / за заг. ред. д.ю.н., проф. заслуженого юриста України С.Я. Фурси та к.ю.н., доцента Н.М. Бакаянкової. – 2-ге вид. доповн. і перероб. – К. : Алерта, 2016. – С. 194–232; 283–409; 563–579; 698–759.

7. Бакаянова Н.М. Історія адвокатури у запитаннях та відповідях, ілюстраціях та фотографіях : навч. посіб. / Н.М. Бакаянова, О.О. Храпенко. – О. : Юрид. л-ра, 2016. – С. 8–13; 75–182.

Тези доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, семінарах та засіданнях круглих столів:

1. Бакаянова Н.М. Пропозиції щодо змісту нового Закону «Про адвокатуру» / Н.М.Бакаянова // *Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.)*. – Т. 2. – 2012. – С. 157–159.

2. Бакаянова Н.М. Про необхідність нової редакції Правил адвокатської етики / Н.М. Бакаянова // Теоретичні та практичні проблеми сталого розвитку державності та права : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). – Т. 2. – О. : Фенікс, 2012. – С. 126–128.

3. Бакаянова Н.М. Забезпечення якості адвокатської діяльності з надання безоплатної правової допомоги / Н.М. Бакаянова // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). – Т. 2. – 2013. – С. 219–221.

4. Бакаянова Н.М. Пропозиції щодо вдосконалення законодавчого врегулювання використання порядку адвоката / Н.М. Бакаянова // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-виклад. та аспірант. складу ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – О. : Фенікс, 2014. – Т. 1. – С. 192–195.

5. Бакаянова Н.М. Актуальні проблеми адвокатської діяльності з надання безоплатної правової допомоги у кримінальному провадженні / Н.М. Бакаянова // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування : матеріали. всеукр. наук.-практ. конф. – О., НУ «ОЮА», 2015. – С. 426–428.

6. Бакаянова Н.М. Вдосконалення правового регулювання порядку складення присяги адвоката України / Н.М. Бакаянова // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). – О. : Юрид. л-ра, 2015. – С. 122–124.

7. Бакаянова Н.М. Про сплату щорічних внесків адвокатами в Україні / Н.М.Бакаянова // Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 22–23 травня 2015 р.). – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. – С. 177–179.

8. Бакаянова Н.М. Про новації щодо допустимості розголошення адвокатської таємниці / Н.М.Бакаянова // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 5–6 червня 2015 р.). – Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2015. – С. 17–20.

9. Бакаянова Н.М. Становление органов адвокатского самоуправления в независимой Украине / Н.М. Бакаянова // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 1 серпня 2015 р.). – Д. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 6–10.

10. Бакаянова Н.М. Об опыте самоуправления в присяжной адвокатуре (1864–1917 гг.) / Н.М. Бакаянова // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.). – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2015. – С. 7–9.

11. Бакаянова Н.М. Реформи в адвокатурі: передумови та перспективи / Н.М. Бакаянова // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали V міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 14 листопада 2015 р.). – О., 2015. – С. 24–27.

12. Бакаянова Н.М. О перспективах адвокатской монополии // Вопросы современной юриспруденции / сб. статей по материалам LIV-LV междунар. науч.-практ. конф. № 10-11(50). – Новосибирск : Изд. АНС «СибАК», 2015. – С. 134–140.

13. Бакаянова Н.М. Розвиток основних напрямків діяльності Національної асоціації адвокатів України / Н.М. Бакаянова // Верховенство права та правова держава : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16–17 жовтня, 2015 р.). – ДВНЗ «УжНУ». – С. 28–32.

14. Бакаянова Н.М. Перші кроки адвокатського самоврядування за часи радянської влади / Н.М. Бакаянова // Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект : материалы междунар. научн.-практ. конф., (г. Кишинев, Республика Молдова, 6–7 ноября 2015 г.). – Кишинев, 2015. – С. 7–11.

15. Бакаянова Н.М. Функція представництва в світлі законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Н.М. Бакаянова // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. – Т. 1 / НУ «ОЮА», Півден. регіон. центр НАПрН України. – О. : Юрид. л-ра, 2016. – С. 111–113.

16. Bakayanova N.M. Defence and protection of human rights as functions of the bar / N.M. Bakayanova // Proceedings of the 1th Internationale Konferenz: «Innovationen in der Wissenschaft: Theorie und Praxis» (Vienna, Mrz 25, 2016). «East West». Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. – 2016. – P. 67–72.

17. Бакаянова Н.М. Про вдосконалення процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності / Н.М. Бакаянова // SCIENCIA VINCEMUS! Наукою переможемо : матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми», присвяч. 5-річчю створення кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка / ред. кол. : С.Я. Фурса, О.О. Дерій, О.М. Нікітюк ; упоряд. С.Я. Фурса, О.О. Дерій, О.М. Нікітюк, М.О. Рудковська. – К. : ЦУЛ, 2016. – С. 195–197.

18. Бакаянова Н.М. Об'єднання адвокатів в Україні в світлі судово-правової реформи / Н.М. Бакаянова // Юридична наука та практика : виклики сучасних євроінтеграційних процесів : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Братислава, Словачька Республіка, 27–28 листопада 2015 р.). – Bratislava : Paneurypska vysoká škola, 2015. – С. 34–39.

19. Бакаянова Н.М. Актуальні питання адвокатської діяльності з захисту прав інтелектуальної власності / Н.М. Бакаянова // Актуальні

проблеми інтелектуального права : матеріали першої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 вересня 2016 р.) ; Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2016. – С. 45–48.

20. Бакаянова Н.М. Адвокатура крізь призму судово-правової реформи / Н.М. Бакаянова // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листопада 2016 р.). – О. : Фенікс, 2016. – С. 5–6.

АНОТАЦІЯ

Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню функціональних та організаційних основ адвокатури України.

Обґрунтовано необхідність виокремлення науки про адвокатуру, визначено її предмет, структуру, систему та методологію. Досліджено поняття та структуру основ адвокатури, проаналізовано функціональні та організаційні аспекти цих основ. Визначено первинність функціональних основ адвокатури перед організаційними її основами. Надано авторське визначення принципів адвокатури, показано їх систему та співвідношення з основами адвокатури.

Особливу увагу при дослідженні функціональних основ адвокатури приділено питанню функцій адвокатури України. Визначено, що основною функцією адвокатури є надання правової допомоги, а додатковими – участь у формуванні визначених законодавством органів та участь у здійсненні ними повноважень. При дослідженні організаційних основ звернуто увагу на питання набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, форми організації адвокатської діяльності, об'єднань адвокатів, професійної відповідальності адвоката та адвокатського самоврядування.

За наслідками дослідження зроблено низку нових наукових висновків щодо основ адвокатури України, визначено напрями подальшого розвитку функціональних та організаційних її основ, внесено пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: адвокатура, адвокат, основи адвокатури, принципи адвокатури, функції адвокатури, організація адвокатури, правова допомога, адвокатська діяльність, адвокатське самоврядування, адвокатологія.

АННОТАЦИЯ

Бакаянова Н.М. Функциональные и организационные основы адвокатуры Украины. – Рукопис.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.10 – судоустройство; прокуратура и адвокатура. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию функциональных и организационных основ адвокатуры Украины.

Обоснована необходимость выделения самостоятельной науки об адвокатуре (адвокатологии), определены ее объект, предмет, структура, система и методология.

Рассмотрены вопросы понятия и структуры основ адвокатуры, проанализированы функциональные и организационные аспекты этих основ. Определена первичность функциональных основ адвокатуры перед организационными ее основами. Дано авторское определение принципов адвокатуры, сформулированы их система и соотношение с основами адвокатуры. Сделан вывод о недопустимости акцентирования внимания на правозащитной направленности деятельности адвокатуры и игнорировании ее правоохранительной направленности. Общей целью деятельности адвокатуры определено обеспечение прав и свобод физических и юридических лиц, государства.

Особое внимание при исследовании функциональных основ адвокатуры уделено вопросу функций адвокатуры Украины. Аргументировано, что основной функцией адвокатуры является предоставление правовой помощи, а дополнительными – участие в формировании определенных законодательством органов и участие в осуществлении ими полномочий. В пределах функции предоставления правовой помощи выделяются отдельные подфункции адвокатуры, а именно: 1) подфункция защиты прав, свобод и законных интересов физических лиц; 2) подфункция представительства интересов физических и юридических лиц, государства; 3) подфункция консультирования по правовым вопросам, составления документов правового характера и правового сопровождения деятельности клиента. Проанализирована каждая из этих подфункций. Дополнительными функциями адвокатуры являются функции участия адвокатуры в формировании Высшего совета правосудия, Высшей квалификационной комиссии судей Украины, Квалификационно-дисциплинарной комиссии прокуроров и участия через избранных представителей в осуществлении этими органами их полномочий. Отстаивается идея обязательного участия адвокатуры в формировании указанных органов.

Получило дальнейшее развитие положение относительно адвокатской монополии на представительство в суде.

При исследовании организационных основ адвокатуры обращено внимание на вопросы приобретения права на занятие адвокатской деятельностью в Украине, форм организации адвокатской деятельности, объединений адвокатов, профессиональной ответственности адвоката, а также проблемы адвокатского самоуправления. Обоснована необходимость определения цели квалификационного экзамена в адвокатуру именно с точки зрения функциональных основ адвокатуры.

Исследован вопрос о реализации принципа выборности в адвокатском самоуправлении. Обоснована возможность замещения должностей председателей и членов советов адвокатов регионов и Совета адвокатов Украины, председателей ревизионных комиссий адвокатов регионов, квалификационно-дисциплинарных комиссий адвокатуры, Высшей квалификационно-дисциплинарной комиссии адвокатуры, Высшей ревизионной комиссии адвокатуры на основании прямых выборов, в которых имели бы право участвовать соответственно все адвокаты региона или все адвокаты Украины.

По результатам исследования определены направления последующего развития функциональных и организационных основ адвокатуры, сформулированы предложения относительно усовершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: адвокатура, адвокат, основы адвокатуры, принципы адвокатуры, функции адвокатуры, организация адвокатуры, правовая помощь, адвокатская деятельность, адвокатское самоуправление, адвокатоология.

SUMMARY

Bakayanova N.M. Functional and organizational bases of Advocacy of Ukraine. – The Manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of a Doctor of Law Sciences in the specialization 12.00.10 «judiciary; prosecution and advocacy». – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

The thesis is devoted to complex research of functional and organizational bases of Advocacy of Ukraine.

In this paper, the necessity of isolating the science of the Bar, to its object, structure, system and methodology. The concept and structure of the basics of advocacy, analysis of functional and organizational aspects of these bases. Determined primacy functional basics of advocacy before its organizational bases. Available author's definition of the principles of the legal profession, show their value system and the basics of the legal profession.

Particular attention in the study of functional bases Advocacy paid to the functions of the Bar of Ukraine. Determined that the main function of advocacy is to provide legal assistance and more – participate in the formation of defined laws. In the study of institutional framework drawn attention to

the question of acquiring the right to practice law in Ukraine, forms of advocacy organizations, associations of lawyers professional liability lawyer and problems of legal profession.

As a result of the study made a number of new scientific findings on the foundations of Advocacy of Ukraine, the directions of further development of functional and organizational bases made proposals to improve the current legislation.

Key words: advocacy, barrister, basics of advocacy, principles of advocacy, function of advocacy, organization of advocacy, legal aid, advocate activity, barrister self-government, science of the advocacy.

Підписано до друку 20.04.2017.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.